

одностайність відносно трактування фінансової стабільності як економічної категорії. Її розглядають з точки зору відношення до часу, здатності до відновлення у випадку структурних зрушень в економіці та через співвідношення «інвестиції/заощадження». Поняття «фінансова стабільність» є своєрідним буфером між «фінансовою стійкістю» та «фінансовою безпекою», займаючи так звану «золоту середину» у змістовному навантаженні поняття.

Література

1. Василик, О. Фінансова безпека [Текст] : економічна енциклопедія: У 3 т. / О. Василик, С. Мочерний. – К. : Вид. центр «Академія», 2002. – Т.3. – 952 с.
2. Экономическая безопасность и экономическая политика [Текст] : учеб. пособие / под. ред. А.В. Бондаря. – Минск: БГЭУ, 2007. — 423 с. – ISBN 5-238-00154-1.
3. Козлов, В. Банківська система: стан, особливості та взаємозв'язок із фінансовою безпекою [Текст] / С. Козлов // Юридична газета. - 2005. – №10. - С-25-34.
4. Козюк В. Монетарні аспекти розвитку поглядів на проблему забезпечення глобальної фінансової стабільності [Текст] / В. Козюк // Вісник НБУ. – 2007. - №4. – С. 34-39.
5. Меморандум по вопросам финансовой стабильности Республики Казахстан от 10.11.2007 [Электронный ресурс]. – 2008. – Режим доступа: <http://www.nationalbank.kz/?docid=653&uid> – Дата доступа: 12.09.2008.
6. Незалежність нацбанку формує фінансову стабільність держави – президент Національного банку Австрії [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/news/24358847.html>
7. Платонов, В. Финансовая стабильность: теоретико-методологический аспект [Текст] / Валентин Платонов // Банкаўскі веснік. – 2009. – № .1 – С. 44-47.
8. Показники фінансової стабільності [Текст] : посібник Міжнародного валютного фонду. – К. : Діалог прес, 2007. – 93с.
9. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : наказ Міністерства економіки України від 02.03. 2007 року. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.4251.0>
10. Сапачук, Ю.М. Теоретико-методологічна основа фінансової стабільності [Текст] / Ю.М. Сапачук // Вісник. – 2010. – №1. – С. 117-122.
11. Сенчагов, В.К. Экономическая безопасность России [Текст] / В.К. Сенчагов // ЭКО. – 2007. – №5. – С. 2—20.

УДК 336.71:336.77:658.15:338.124.4 (477)

Юрків М.Т.,
аспірант*

Львівська державна фінансова академія

УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ БАНКІВ – ЗАПОРУКА СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Робота з проблемними кредитами потребує від комерційних банків України на сучасному етапі використання нових напрямів та забезпечення високої кваліфікації і спеціальної підготовки працівників, які відповідають за формування політики управління проблемною заборгованістю, аналіз та оцінку ризиків позичальників, моніторинг та роботу з проблемними кредитами, оцінку фінансового стану позичальників, аналіз та супровід інвестиційних проектів для реалізації яких надавали кредити. В умовах економічної кризи дана проблема тільки поглиблюється, адже ризик непогашення заборгованості за кредитними зобов'язаннями зростає і кількість проблемних кредитів банків збільшується. Тому вартість проведення ефективної кредитної політики та організації кредитної роботи в банку, включаючи досвідчену команду кредитного аналізу та контролю,

* Науковий керівник: Біттер О.А. – д.е.н., професор

безперечно, набагато нижча за витрати з управління проблемними кредитами та збитки, яких можна буде уникнути.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню питань проблемних кредитів банків та методів їх повернення присвячені праці В. Алексійчука, В. Андрійчука, П. Лайка, І. Кириленка, А. Мороза, А. Васюренка, В. Міщенко. Однак, незважаючи на суттєві наукові результати, отримані вищезазначеними та іншими вченими, сутність та проблеми управління проблемними кредитами залишаються малодослідженими. Саме це й зумовило вибір теми дослідження та свідчить про його актуальність й потребу більш глибокого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття природи та причин світової фінансово-економічної кризи та її наслідків у банківській системі України, а проведення аналізу управління проблемними кредитами як основними показниками, що характеризують стан ліквідності банків і платоспроможність населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Говорячи про реалії сучасної фінансової системи світу, можна стверджувати, що основним й найбільш значимим провідником сучасних фінансових криз залишається коливання грошової маси в обігу національних господарств. Рецесія та падіння ВВП провідних ринкових країн сучасності спровоковані, як би це парадоксально не звучало, саме зменшенням кредитних фінансових ресурсів [1]. Нинішні національні господарства провідних країн світу функціонують в умовах постійно зростаючих боргів, чим і забезпечується їх благополуччя. Проте, така "фінансова піраміда боргів" може стабільно працювати лише за рахунок повернення і вчасної сплати відсотків за борговими зобов'язаннями, адже створення нових банківських грошей і, відповідно, безперерійне постачання ринку грошима можливе лише за умов виконання взятих боржниками на себе зобов'язань повернути суму кредиту і процентів за ним, у протилежному – кількість грошей постійно зменшуватиметься [4].

Замислюючись безпосередньо над нинішнім станом банківської системи України, важливо повернутись до причин, що стали джерелом виникнення ланцюга взаємопов'язаних подій із загострення ліквідності та платоспроможності банків на вітчизняному банківському ринку [2]. Після динамічного зростання ринку кредитування у нашій країні протягом 2004-2008 років, відбувся раптовий спад темпів зростання кредитування у річному обчисленні зі 172,0 % у грудні 2008 року до 107,6 % у листопаді 2009 року. Докризовий великий попит на кредити не завжди відповідав реальним можливостям позичальників щодо обслуговування та погашення отриманих кредитів, оскільки позичальники не завжди можуть об'єктивно оцінювати наслідки інфляції, ризик безробіття, зростання цін, зменшення доходів [5]. Кредити, надані фізичним особам, протягом зазначених років "кредитного буму" зростали вищими темпами, ніж кредити, надані суб'єктам господарювання. Разом з тим, більшість кредитів, наданих фізичним особам, – це були кредити на придбання товарів іноземного виробництва (авто, побутова техніка, мобільні телефони тощо), тобто відбулося приховане фінансування іноземних виробників, не в останню чергу за активного проникнення на вітчизняний ринок банків з іноземним капіталом. Незважаючи на проблеми з ліквідністю, які виникли наприкінці 2008 року, банки продовжували кредитування юридичних осіб у національній валюті. В умовах дефіциту довгострокової ресурсної бази інших депозитних корпорацій (банків), складного макроекономічного середовища, коливань валютного курсу гривні та невпевненості у напрямку розвитку економічної ситуації кредити надавалися, в основному, на короткостроковий термін [3].

Неспроможність певної частини підприємств виконувати свої боргові зобов'язання перед банками призвела до зростання за 2009 рік заборгованості сектору нефінансових корпорацій за простроченими кредитами до 52,4 млрд. грн. (порівняно з 10,3 млрд. грн. у 2008 році). Унаслідок погіршення платоспроможності населення (зменшення реальних доходів), наявності значних фінансових ризиків, існуючої заборгованості за раніше отриманими кредитами та посилення вимог банків щодо оцінки кредитоспроможності клієнтів, кредитування сектору домашніх господарств, починаючи з серпня 2008 року, характеризувалось щомісячною низхідною динамікою. Темпи падіння спостерігались за всіма видами валют і за всіма строками користування.

У 2010 році діяльність банківського сектору України характеризувалась стабільним припливом коштів до банківської системи, пожвавленням кредитування, нарощуванням регуляторного капіталу банків та зростанням його адекватності, зниженням, порівняно з попереднім роком, рівня збитків та зменшенням кількості збиткових банків. За станом на 01.01.2011 р., залишки за кредитами, наданими резидентам, перевищили докризовий рівень і набули максимального значення за всі роки незалежності України – 735,3 млрд. грн. Не дивлячись на зростання оптимістичних тенденцій, ситуація продовжувала залишатися напруженою. Індикатором цього виступають, перш за все, рівень проблемних кредитів у кредитних портфелях банків. За 2010 рік відбулося зростання обсягів негативно класифікованих кредитних операцій на 13% (за 2009 рік – 3,3 раза), а їх частка у загальному обсязі кредитної заборгованості збільшилась з 13,1 до 14,9 %. Співвідношення витрат банків до їх доходів дорівнювало 109,5 % (порівняно зі 126,9 % у 2009 році). За підсумками 2010 року було

зафіксовано від'ємний фінансовий результат діяльності банківського сектору в розмірі 13.0 млрд. грн., що майже втричі менше, ніж за 2009 рік [6].

Наступний фінансовий 2011 рік характеризувався стабільним припливом коштів до банківської системи України, зростанням ринку банківського кредитування, поліпшенням якості кредитного портфеля та скороченням простроченої заборгованості за кредитами. Протягом вказаного року поліпшилась робота з проблемними кредитами. Прострочена заборгованість за наданими кредитами за звітний рік зменшилась на 6,6 % (на 5,6 млрд. грн.) – до 79,3 млрд. грн., що становило 9,6 % від кредитних операцій. Водночас, негативно класифікована заборгованість за наданими кредитами (сумнівна та безнадійна) зросла на 5,8 % (на 7,7 млрд. грн.) – до 139,1 млрд. грн. (за 2010 рік – на 13 %), хоча їхня частка у структурі заборгованості за кредитними операціями скоротилася на 0,6 процентного пункту – до 14,3 %. За підсумками року фінансовий результат діяльності банків поліпшився порівняно з 2010 роком, хоча й залишився від'ємним. Сума збитків банківського сектору за 2011 рік становила 7,7 млрд. грн., що майже удвічі менше порівняно з 2010 роком (13.0 млрд. грн.).

Аналізуючи 2012 рік з позиції розвитку ринку кредитних операцій, що проводились банківськими установами, очевидно, найбільший вплив на його активність справила динаміка довіри до банків, яка, в першу чергу, проявлялася у залученні депозитних ресурсів населення. У динаміці депозитів протягом дев'яти місяців зазначеного року переважала тенденція до зростання. Загальний обсяг депозитів за січень – вересень 2012 року збільшився на 8,2 % – до 529,3 млрд. грн. Такий приріст забезпечено як за рахунок зростання депозитів у іноземній, так і в національній валюті, яке протягом цього періоду становило 9,8 % та 7,0 % відповідно.

Позитивну динаміку депозитного портфеля банків досягнуто виключно за

рахунок притоку до банківського сектору заощаджень населення. За підсумками січня – вересня 2012 року обсяг депозитів фізичних осіб збільшився на 14,0 % – до 350,4 млрд. грн. З огляду на погіршення ринкових очікувань, починаючи з червня 2012 року, у структурі приросту депозитів фізичних осіб почали домінувати депозити в іноземній валюті. За підсумками січня-вересня 2012 року депозити фізичних осіб у іноземній валюті збільшилися на 14,8 %, тоді як у національній – на 13,2 %. У січні-вересні обсяг депозитів юридичних осіб зменшився на 1,5 % (до 178,9 млрд. грн.), у тому числі в національній валюті – на 0,9 %, в іноземній – на 2,8 %.

Оптимізація Національним банком України вимог з формування обов'язкових резервів у напрямі стимулювання банків до залучення довгострокових коштів відповідним чином відобразилася на строковій структурі їх депозитів [7]. Так, питома вага довгострокових депозитів у їх загальному обсязі за станом на 01 жовтня 2012 року збільшилася до 35 % з 33 % за станом на початок поточного року. Збільшення довгострокових депозитів за січень – вересень 2012 року становило 13,5 %.

Незважаючи на збільшення депозитної бази банків та вжиття Національним банком України стимулюючих монетарних заходів, кредитна активність банків поки що відновлюється недостатньо високими темпами. Загальний обсяг залишків кредитів за січень-вересень 2012 року збільшився на 1,2 % – до 802,7 млрд. грн., зокрема, у національній валюті – на 6,1 %, тоді як в іноземній – зменшився на 6,0 %. Таке збільшення загального обсягу кредитування відбулося, насамперед, завдяки залученню кредитів суб'єктами реального сектору економіки. Загальний обсяг залишків кредитів, наданих суб'єктам господарювання за січень-вересень 2012 року збільшився на 3,5 % – до 618,2 млрд. грн. Темпи кредитування у національній валюті майже в 4 рази випереджали відповідний показник в іноземній валюті. Помірні темпи збільшення кредитування корпоративного сектору в поточному році порівняно з минулим (приріст обсягів кредитування реального сектору економіки у січні-вересні 2011 року становив 13,7 %), насамперед, пояснюються наявністю значних зовнішніх ризиків та невизначеністю щодо подальшого розвитку ситуації на ринках. Загальний обсяг кредитів, наданих фізичним особам, протягом січня-вересня 2012 року зменшився на 6,0 % – до 184,5 млрд. грн. Зокрема, залишки кредитів, наданих фізичним особам у національній валюті, протягом цього періоду збільшилися на 12,4 %. Натомість, обсяг кредитів, наданих населенню у іноземній валюті, в умовах заборони споживчого кредитування у іноземній валюті зменшився на 19,6 %. Обсяг кредитів, наданих населенню у іноземній валюті, за підсумками вересня поточного року вперше з 2003 року став меншим порівняно з відповідним показником у національній валюті. Отже, динаміка банківського кредитування в поточному році супроводжувалася нівелюванням валютних диспропорцій, накопичених напередодні кризи 2008 року.

Зазначене вище відповідним чином відобразилося на валютній структурі кредитного портфеля банків. Так, за станом на 01 жовтня 2012 року частка кредитів у іноземній валюті в загальному їх обсязі знизилася з 40,7 % до 37,9 %. Зменшення доларизації кредитного портфеля банків сприяло підвищенню потенціалу банківської системи в протидії зовнішнім шокам. Так, зокрема, станом на початок 2009 року показник доларизації кредитів становив майже 60%. Таким чином, протягом III кварталів 2012 року спостерігалась тенденція до розміреного розвитку кредитного ринку з витісненням іноземної валюти, хоча її частка продовжує займати третину кредитних операцій і становить ще доволі високу загрозу фінансовій і національній безпеці України.

2011-2012 роки стали роками повернення фінансових установ до докризової політики кредитування. Вже зараз банки стали пропонувати населенню кредити під 0% річних, роздавати кредитні картки “у подарунок” і покращувати пропозиції за споживчими позиками.

В абсолютному вираженні в поточному році споживчі кредити стали одним з найбільш швидкозростаючих сегментів. На даний момент з усіх видів кредитування найбільшою популярністю у клієнтів користується кредитування авто та кредитування без застави. Дуже затребуваними залишаються кредити готівкою і на покупку побутової техніки.

У багатьох сегментах (кредитування по мережах побутової техніки та електроніки, наприклад) частка продаж у кредит вже досягла докризового рівня. Великі банки також заговорили про поживлення іпотеки, але кількість виданих кредитів на житло в місяць ще у десятки разів менша, ніж до кризи.

Сьогодні починає простежуватися тенденція поновлення докризових принципів споживчого кредитування. Збільшується кількість банківських пропозицій по споживчому кредитуванню, зростають суми кредитів, зменшуються ефективні ставки. У той же час, банківські установи досить ретельно оцінюють фінансовий стан позичальника, і отримати позику може далеко не кожен. Ризик неповернення позики по кредитах готівкою і на товари компенсується високими ставками по кредиту.

За період з квітня 2010 р. по квітень 2012 р. кількість банків, що кредитують за кредитом під заставу збільшилося в 5,7 раза, по кредиту готівкою – у вісім разів, по кредиту на товари – у три рази. За цей же період середня ефективна ставка на ринку істотно знизилася – на 8,6 п.п. за споживчими кредитами під заставу (у гривні, строком на п'ять років); на 8,8 п.п. по кредитах готівкою (у гривні, строк – один рік).

Максимальна сума по кредитах під заставу сьогодні становить 1,5 млн. грн. (збільшилася у 7,5 раза за період з квітня 2010 р. по квітень 2011 р.); по кредитах готівкою – 150 тис. грн.; по кредитах на товари – 25 тис. грн.

Банки пропонують кредити готівкою і кредити на товари без довідки про доходи (для оформлення кредиту необхідні такі документи: паспорт громадянина України, ідентифікаційний номер). Більшість банків пропонують кредити як готівкою, так і на пластикові карти [8].

Споживче кредитування фізичних осіб сьогодні представлено кредитами готівкою (на будь-які цілі), кредитами на придбання товарів і кредитами під заставу нерухомості. Так, ще донедавна банк “Надра”, що знаходився під ризиком банкрутства пропонує кредити готівкою на будь-які цілі до 50 тис. грн. під 9,99 % річних, у той час як депозити сягають 23% річних. Кредити готівкою (термін – один рік) видають вісім банків з топ-50, під заставу (термін – п'ять років) – 18 банків, на товари (термін – один рік) – шість банків.

На сьогодні середня ефективна ставка по кредитах під заставу складає 20,62% в гривні строком на п'ять років. По кредитах готівкою – 64,44% у гривні для терміну кредиту в один рік. По кредитах на товари середня ефективна ставка дорівнює 72,72% у гривні для кредиту строком на один рік. Максимальний термін за кредитами готівкою становить п'ять років, за кредитами під заставу – 10 років, по кредитах на товари – три роки. На даний момент активний розвиток банками кредитування готівкою і надання товарів у кредит викликаний високою прибутковістю таких позик, яка часом може досягати 60-80% річних і вище, і їх великою доступністю внаслідок невеликої суми кредитування.

Ринок споживчого кредитування “Альфа-банку (Україна)” в 2011 р. зріс, як мінімум в 1,5 рази (з \$ 1 млрд. до \$ 1,5 млрд.). Враховуючи достатньо високий рівень неповернення за такими кредитами, ефективні ставки на ринку часом сягають 100% річних. Мінімальна ж ставка становить сьогодні близько 55% річних.

Сьогодні населення почало більш тверезо ставитися до своїх можливостей. А банки, в свою чергу, перестали видавати кредити неплатоспроможним клієнтам, як це було в докризовий час.

Кредитування поступово відновлюється, але до повного відновлення системи кредитування ще дуже далеко. Багато у чому банкам зараз легше оцінювати позичальників – якщо людина мала кредит раніше і справно платила за нього в період кризи, то ймовірність того, що в період відновлення економіки у неї почнуться проблеми, досить низька.

Щоб конкурентоспроможність українських компаній за кордоном підтримувалась на належному рівні, банки повинні більш жорстко ставитися до оцінки позичальників, але при цьому знижувати ставки. Інакше вітчизняну банківську систему знову чекає хвиля валютних кредитів. При цьому, заборона НБУ тут не допоможе, оскільки українські компанії будуть брати кредити безпосередньо за кордоном через спеціальні компанії. До того ж, високі ставки привели до широкого поширення кредитування купівель, де велику частину відсотків платить продавець (стимулюючи продажі).

Висновки з даного дослідження. На основі проведеного дослідження було встановлено причини виникнення світової фінансової кризи у 2008 році, зокрема у частині, що стосується безпосередньо України. Отримані дані засвідчують, що рівень кредитування української економіки залежить, перш за все, від довіри населення до банківських установ, показником чого виступають заощадження населення на банківських рахунках – депозитах на відповідний термін зберігання.

Важливо відмітити, що результати дослідження, отримані у цій статті показують, що громадяни України часто більше витрачають, ніж заощаджують, що нерідко виявляється у їхній нездатності платити згідно термінів кредитної угоди. Тому банкам слід більш критичніше ставитися до позичальників, адже недобросовісне ставлення до оцінки платоспроможності клієнтів відбивається на здатності банків підтримувати свою ліквідність на належному рівні.

Література

1. Дзюблук О. Грошово-кредитна політика в період кризових явищ на світових фінансових ринках / О. Дзюблук // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 5. – С. 20–30.
2. Герасименко В. Причини виникнення та форми прояву фінансової кризи в банківській системі України / В. Герасименко, Р. Герасименко // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 7. – С. 12–19.
3. Міщенко В. Удосконалення управління проблемними активами банків [Електронний ресурс] / В. Міщенко. – Режим доступу: <http://librari.if.ua/articles/argyikle-37> (дата звернення 25.12.2012 р.).
4. Реформи в банковском секторе: семь раз отмерь... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ru/~2/0/all/2011/05/17/238609> (дата звернення 29.12.2012 р.).
5. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. -Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=5202&Itemid=68 (дата звернення 03.01.2013 р.).
6. Офіційний сайт газети “Економічна правда” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/columns/2010/06/4/237382/> (дата звернення 05.01.2013 р.).
7. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=69512&cat_id=8479 (дата звернення 05.01.2013 р.).
8. Офіційний сайт рейтингового агентства “Fitch” [Електронний ресурс]. -Режим доступу: http://www.fitchratings.com/creditdesk/reports/report_frame.cfm?rpt_id=540147 (дата звернення 06.01.2013 р.).